

A Kísérletes Nyelvészeti Osztály jelentése 2006-ról

I. Az osztály kutatási feladatai 2006-ban:

Neurolingvisztikai kutatások:

1.1. A mentális nyelvtan modelljére vonatkozó kutatások keretében olyan érvrendszer építése, amely a mondattani, alaktani és hangnyelvtani alrendszerek és egyes emlékezeti rendszerek együttműködésére és közös korlátozódásaira vonatkoznak ép és afáziás személyek nyelvi feldolgozó és produkciós teljesítményeiben.

1.2. Az afáziások mondatmegértésének szisztematikus elemzésére alkalmas tesztanyagok kidolgozása és klinikai kipróbálása, valamint a mondatmegértési teljesítmény és a verbális munkamemória kapacitás összefüggéseinek vizsgálata

1.3. Pszichofiziológiai és reakcióidő vizsgálatok végzése, amelyek a szórend és az alaktani-mondattani egyeztetésben résztvevő nyelvi elemek időbeli távolításának hatását vizsgálták az igeidő és szám/személy egyeztetés helyességének észlelésében.

1.4. A környezetfüggő, fonológiai stratégiák közül a szótagszervező eljárások feltárása, fonológiai nyelvi devianciákat tartalmazó spontán beszédbeli adatok gyűjtése és belőlük elemzett korpusz építése.

Pszicholingvisztikai kutatások:

1.5. Tipikus fejlődésű és nyelvfejlődésű zavart mutató gyerekcsoportokban a nyelvtani helyesség megítélése képességének és feldolgozási tényezőkkel való összefüggéseinek vizsgálata. A mondatbeli funkciók analógiás felismerésének képességét tesztelése egészséges felnőttekkel.

1.6. A befejezetlen kérdések (elhallgatott predikátumok) kísérletes vizsgálatának megkezdése.

Szociolingvisztikai kutatások

1.7. A DILING (*Dimensions of Linguistic Otherness: A nyelvi másság dimenziói*) -című EU-projektum beindítása, a nyolc országot felölelő munka koordinálása. A projektum keretében nemzetközi konferencia megszervezése.

Cigány nyelvészeti vizsgálatok

1.8. A beás nyelv mondattani szerkezeteinek leírása. A beás nyelvi közösségekben a nyelvcsere és nyelvmegőrzés lehetőségeinek vizsgálata, oktatási segédanyagok kidolgozása. A magyarországi cigány kisebbség nyelvpolitikai helyzetének leírása. Egy erdélyi roma közösség nyelvi ideológiájának leírása.

II. Az osztály kiemelkedő kutatási eredményei 2006-ban:

Neurolingvisztikai vizsgálatok:

2.1. *A meggyengült szintaxis hipotézise a mondatprodukciónban* című projektum Bánréti Zoltán vezetésével folyt. Agrammatikus afáziás személyekkel mondatisméltési tesztek végeztek. Azt találták, hogy a vizsgálati személy szisztematikusán elhagyta a mondatok tartalmazta információs szerkezet szintaktikai jelölőit: a határozott és határozatlan névelőket és az igeidő jelölőket. A tesztbeli információs kontextus viszont egyáltalán nem támogatta ezen végződések elhagyásait. Az adatokból azt a következtetést vontuk le, hogy az afáziás sérülés feltételei között a szintaxis korlátozódása nem feltétlen szabályok/végződések

kiesésével jár. Létrejön egy olyan állapot, melyet a meggyengült szintaxis terminussal jellemezhetünk. A meggyengült szintaktikai rendszerben végbemehetnek a szerkezetépítő műveletek, de csak a mentális erőforrások kóros túlfogyasztása árán. Ez a vizsgálati személyekben olyan kompenzációs stratégiákat vált ki, melyekben az információs struktúrát mutató szerkezeti jelölőket elhagyja, és tévesen a kommunikációs kontextusra bízta.

2.2. Az *afáziás mondatmegértést* Szentkúti-Kiss Katalin kutatta. Eredményei szerint a magyar afáziások megértési adatai alapján megkérdőjelezhető azoknak a hipotéziseknek az érvényessége, amelyek kizárólag a szerkezeti reprezentáció létrehozásáért felelős részrendszerek primer károsodásából vezetik le az agrammatikus megértést. Az eddigi eredményeket olyan elméleti keretben interpretálják, amely az ige lexikai reprezentációjában tárolt információk korlátozott aktiválásának, illetve a szintaktikai-szemantikai leképezési folyamatok működésének zavarát feltételezik az agrammatikus megértés hátterében, és nem a szerkezeti műveletek korlátozottságát.

2.3. Az *Elektrofiziológiai vizsgálatokat* Mészáros Éva koordinálta. Az eredmények a memória-folyamatok jelentőségét hangsúlyozzák a szám/személy egyeztetés kongruenciájának megítélése során ép vizsgálati személyek esetében. Az igeidő-időhatározó megfeleltetettségre vonatkozó érzékenységet vizsgáló kísérletekben az agrammatikus afáziások nyelvtani helyességi döntéseit befolyásoló szórendi hatás szintén arra utal, hogy a teljesítmény hátterében nem az alaktani-szerkezeti egyeztető műveletek elsődleges sérülése áll. A válaszütem és helyes válaszok mintázatainak értelmezését kapacitás alapú, interakciós mondatfeldolgozási modellben végezték el.

2.4. Szépe Judit az időskori valamint az afáziás fonológiai tévesztések, hibák, nyelvi devianciák szótagszervezési műveleteit vizsgálta. Azt találta, hogy az említett szótagszervezési műveletek az egyszerűsítés elvét követik, vagyis fonológiai információtartalmuk mindig kisebb, mint a szabálykövető alakoké. A változatos szótagépítési devianciákat kis számú, nagy hatókörű közös eljárások irányítják: a szerkezetátrendezés, a szerkezetisméltés, valamint azok a szótagoptimalitást növelő, illetőleg csökkentő eljárások, amelyek az előző két művelettípus mellett szabályhatókör-módosításon, azaz szabálykiterjesztésen vagy -korlátozáson alapulnak. Az előbbi a szonoritási hierarchia kiterjesztésének, az utóbbi a rosszulformált szótagtípus vagy szótagillesztés kialakításának eseteit foglalja magában.

Pszicholingvisztikai kutatások

2.5. Lukács Ágnes vezetésével egyeztetési hibás mondatok nyelvtani helyességének megítélését vizsgálták nyelvfejlődési zavarral diagnosztizált gyerekeknél és egy receptív szókincsben illesztett kontrollcsoportban. A teljesítmény jelentős mértékben függött a mondatok feldolgozási jellemzőitől. Bár a két csoport teljesítményszintje nem különbözött, a teljesítménnyel együttjáró tényezők csoportja igen. A nyelvfejlődési zavarral diagnosztizált csoportban (szemben a kontrollcsoporttal) a szókincsméret és verbális munkamemória-terjedelem is szoros együttjárást mutatott a hibák észlelésével, azon túl, hogy a nyelvtani tudásnak, illetve a deficitjének a hatása is egyértelműen megmutatkozott. Az elemzések alapján a grammatikalitási ítéletek nem tekinthetők tisztán a nyelvtani kompetencia mércéinek.

2.6. Kassai Ilona szerkesztésében megjelent a mondat információs szerkezetét vizsgáló francia–magyar kutatás eredményeit közreadó kétnyelvű kötet. Ugyancsak Kassai vezetésével széleskörű empirikus adatbázison elkezdődött az elhallgatott predikátumot tartalmazó, ún. félbeszakadt kérdések vizsgálata.

Szociolingvisztikai kutatások

2.7. Bartha Csilla irányításával sikeresen beindult a *A Dimensions of Linguistic Otherness: A nyelvi másság dimenziói* – című EU-projektum a kelet-közép-európai régió nyolc országában

a nyelvi kisebbségeinek helyzetének feltárására. Ennek első kiemelkedő állomásaként 2006. október 25-27-én nemzetközi konferenciát szerveztek. Ugyancsak Bartha Csilla vezetésével folytatódtak az NKFP támogatásával megkezdett összehasonlító nyelvcsere-kutatások hat magyarországi kisebbségi közösségben. Az eredményekről több hazai és külföldi tanulmány, magyar és idegen nyelvű konferencia előadás született. 2006-ban lezárultak a Kárpát-medencei magyar nyelvi korpusz munkálatai. Befejeződött az az ugyancsak Kárpát-medencei projektum, amely a magyar kisebbségi közösségek iskoláinak nyelvi, jogi, oktatáspolitikai viszonyait tárta fel, továbbá az a szociolingvisztikai kutatás, amely kérdőíves (140 adatközlő) és interjú mintavétellel, majd az adatok statisztikai elemzésével vizsgálta a muravidéki magyarság kétnyelvűségét, illetve a szlovéniai kétnyelvű oktatás hatékonyságát. Bartha Csilla szerkesztésében készül a Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében című cigány nyelvészeti tanulmánygyűjtemény.

Cigány nyelvészeti kutatások

2.8. Orsós Anna és Kálmán László készíti a beás nyelv mondattanát. 2006-ban a különböző szó szerkezetek mellett, a kiegészítő és eldöntendő kérdésekre vonatkozó mondattani szabályokat írták le. Elkészült a beás összetett mondatok csoportosítása a tagmondatok nyelvtani-szemantikai viszonyai alapján.

Elkészült Orsós Anna PhD dolgozata, amely a beás nyelv szociolingvisztikai, oktatás- és nyelvpolitikai helyzetének bemutatásával foglalkozik. A beás nyelvi közösségben végzett alapkutatás célja a nyelvcsere és nyelvmegőrzés lehetőségeinek vizsgálata, valamint a kisebbségi oktatásban és a kisebbségi közösségépítésben hasznosítható segédanyagok kidolgozása.

2.9. Szalai Andrea tollából elkészült és megjelenés alatt áll egy, a romani nyelv területi és társadalmi változatosságának néhány aspektusát, valamint a magyarországi cigány kisebbség nyelvi sokféleségét vizsgáló tanulmány. Az „Eskü és társadalmi nem egy erdélyi roma közösség nyelvi ideológiájában” kutatási témában befejezés előtt áll Szalai Andrea PhD dolgozata, amely az eskühasználattal kapcsolatos romani nyelvi ideológia társadalmi nemi aspektusait vizsgálja. Bartha Csilla, Orsós Anna és Szalai Andrea közreműködésével elkészült egy válogatott, romani és a beás nyelvészeti bibliográfia.

III. HAZAI KAPCSOLATOK ÉS PÁLYÁZATOK

Felsőoktatás:

Az osztály valamennyi munkatársa részt vett a felsőoktatásban, mindenképp az MTA – ELTE Elméleti nyelvészet szak és doktori program oktatásában. Bánréti Zoltán a tanszékvezetői teendőket is és az Elméleti nyelvészet doktori program vezetését is ellátja. Vezetésével elkészült az Elméleti nyelvészet BA és MA szakok részletes, új curriculumuma. További felsőoktatási intézmények, ahol az osztály munkatársai oktattak: az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, BA és egyetemi szintű képzése, a BME Kognitív pszichológia doktori iskolája, a PPKE BTK Nyelv- és Irodalomtudományi Doktori Iskolája Elméleti Nyelvészet Műhelye, a PTE BTK Nyelvtudományi és Francia tanszéke, a PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke, az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke és az SzTE Angol alkalmazott nyelvészeti doktori programja.

Szakmai továbbképzéseket tartottak a Nemzeti Családvédelmi Szolgálat gyermekvédelmi szakembereinek.

Kassai Ilona a PTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskoláját vezeti.

A munkatársak 7 doktori értekezés témavezetői voltak 2006-ban.

A 2.1. és 2.3. pontban jelölt témákban közös kutatásokat folytatnak Az MTA Pszichológiai Kutatóintézete Fejlődés-pszichofiziológiai csoportjával, a SZTE Megismeréstudományi Csoportjával és a DTE BTK Általános nyelvészeti tanszékével.

2006-ban az osztály munkatársai 1 MTA doktori disszertáció és 3 PhD disszertáció opponálását, és 1 habilitációs értekezés opponenciáját végezték el. Lektorálta számos hazai szakmai folyóirat (Nyelvtudományi Közlemények, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Argumentum publikációit.

23 tudományos pályázatot bíráltak el.

Hazai pályázatok

Az osztály munkatársai résztvesznek az OTKA T047381 sz. pályázatban, az OTKA K60403 és az NKFP Nyelvbányász Projektben.

Hazai szakmai-tudományos közéleti tevékenység

Az osztály munkatársai a következő tudományos társaságok munkájában vettek részt:

Nyelvtudományi Társaság

Magyar Alkalmazott Nyelvészek Egyesülete

Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság

vezetőségi tagként a Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai Társaság tevékenységében.

Nyelvtudományi Közlemények szerkesztőbizottsága

Hazai tudományos rendezvényen való részvétel:

A következő konferenciákon tartottak előadást:

- 14. Élőnyelvi Konferencia, Bük, 2006. október 9. (Szépe Judit)

- XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Szent István Egyetem

Humántudományi, Nyelvi és Tanárképző Intézete, Gödöllő, 2006. április 11. (Bánréti Zoltán, Szépe Judit)

- VIII. Dunaújvárosi Nemzetközi Alkalmazott Nyelvészeti, Nyelvvizsgáztatási és Medicinális Lingvisztikai Konferencia, Dunaújvárosi Főiskola Nyelvi Intézete, 2006. május 5. (Szépe Judit)

- X. Jubileumi Alzheimer-kór Konferencia, SzTE és Szegedi Neurológiai Klinika, Szeged, 2006. szeptember 22. (Bánréti Zoltán, Szépe Judit)

- Kommunikációelmélet, SzTE Médiatudományi Intézete, Szeged, 2006. november 17.

(Bánréti Zoltán, Mészáros Éva, Szentkúti-Kiss Katalin)

- A Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai Társaság XXIX. Országos Szakmai Konferenciája, Hódmezővásárhely (Szépe Judit)

- A magyarországi beások nyelvi közössége. 2006. december 18. Kisebbségek Napja, Pécs, Megyei Önkormányzat Konferenciája (Orsós Anna)

Hazai ösztöndíj:

Lukács Ágnes 2005-től Bolyai János Kutatási Ösztöndíjas.

PhD disszertáció:

Elkészült Orsós Anna: *Nyelvi helyzet, nyelvoktatás, nyelvtanárképzés - Vizsgálatok és gondolatok a beás nyelv megőrzésének lehetőségeiről* című értekezése. (PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

IV. NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK ÉS PÁLYÁZATOK

Kutatási együttműködések:

Bánréti Zoltán, Mészáros Éva, Szentkuti-Kiss Katalin és Szépe Judit: *Adatok és elméletek a neurolingvisztikában (Data and theories in neurolinguistics)* címmel új európai projektum részletes kutatási tervezetét dolgoztak ki közösen a Readingi Egyetem Klinikai nyelvészet tanszékével. Az afázia-fonológia terén Szépe Judit kutatási együttműködést folytatott a Jean-Luc Nespoulous által alapított montreáli kutatólaboratóriummal.

Lukács Ágnes a nyelvi fejlődés zavarának vizsgálata során közös kutatásokat folytatott a Purdue Egyetemen, (USA) Lawrence B. Leonarddal.

Bartha Csilla vezetője a *Dimensions of Linguistic Otherness* Európai uniós projektnek.

Szalai Andrea részt vesz a SAL – 029013 sz. *Society and Lifestyles: Towards Enhancing Social Harmonisation through Knowledge of Subcultural Communities* című projektben.

Külföldi felsőoktatás:

Lukács Ágnes tömbösített kurzust tart a nyelvi fejlődés zavarairól a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetemen.

Nemzetközi szakmai-tudományos közéleti tevékenység

Bartha Csilla az International Pragmatics Association tagja, a *Multilingualism in the world* - UNESCO projektum magyarországi kutató szakértője, a *Mercator Education Network* szakértője a kisebbségi nyelvek, kétnyelvűség és kisebbségi oktatás témakörökben és tagja a *Multilingualism and Linguistic Diversity* könyvsorozat nemzetközi tanácsadó testületének. Kassai Ilona a Centre Interuniversitaire d'Etudes Hongroises (Egyetemközi Magyar Központ), Sorbonne Nouvelle, Paris 3 Tudományos Tanácsának tagjaként részt vesz az intézmény tudományos profiljának alakításában.

Nemzetközi tudományos rendezvényen való részvétel:

Bartha Csilla a következő nemzetközi tudományos rendezvényeken vettek részt:

- Sociolinguistics Symposium 16, University of Limerick, 6 - 8 July 2006 (Írország)
- International Conference on Dimensions of Linguistic Otherness – Prospects of Maintenance and Revitalization of Minority Languages, 25-27 October, 2006, (Budapest)
- The Legacy of EBLUL and the Future of Lesser Used Languages in the EU, Dublin Conference, 26 October, 2006.
- A szlovéniai kétnyelvű oktatási modell tudományos elemzéseinek bemutatása, Magyar Tudomány Napja, Lendva, 2006. november 14.

Kassai Ilona a következő nemzetközi tudományos rendezvényeken vett részt:

- *Temps, Espaces, Langages: Colloque International* — Párizs
- *Az állítmány(predikáció) a magyar és a francia nyelvben/La prédication en hongrois et en français* - kerekasztal.

V. A 2006- ban MEGJELENT LEGJELENTŐSEBB PUBLIKÁCIÓK

Bartha Csilla (társszerző: Borbély, Anna), *Dimensions of linguistic otherness: prospects of minority language maintenance in Hungary. Language Policy* 5.3: 337–365(29)

Bartha Csilla, A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv. In: Kiefer Ferenc szerk., *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 852–906. (Társszerzők: Hattyár Helga és Szabó Mária Helga)

Bánréti Zoltán, Neurolingvisztika. in: Kiefer-Siptár (szerk): *Magyar nyelv* Akadémiai kiadó –Kluwer, Budapest, 2006. 653-725.

Bánréti Zoltán, A kötőszói fej kettős jellege a mellérendelő főnévi szerkezetekben , 1.-2. rész, *Magyar Nyelv*, Argumentum kiadó, Budapest, CII. évf. (2006: 1-2) 43-57., 169-176.

Kassai Ilona (szerk): *A mondat információs szerkezete/La structure informationnelle de la phrase*. Budapest: L'Harmattan. 2006.

Kassai Ilona, Az *is* partikula és az információs szerkezet műfordítások tükrében. In: Kassai Ilona (szerk.) *A mondat információs szerkezete. / La particule énonciative is et la structure informationnelle à la lumière de traductions littéraires*. In: Ilona Kassai (dir.) *La structure informationnelle de la phrase*. Budapest: L'Harmattan, 134-142., 142-151.

Lukács Ágnes - Kas Bence, „A kutya kerget a macskát”, avagy mit mondanak a grammatikalitási ítéletek a nyelvtani kompetenciáról? In: Kálmán László (szerk.): *KB 120 A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006. 399-411.

Lukács, Ágnes, Nyelvelsajátítás. In: Kovács, I. & Szamarasz, V. (Szerk.) *Látás, nyelv, emlékezet*. Typotex, Budapest. 2006. 95-111.

Mészáros Éva , Jolsvai Hajnal, Csépe Valéria, Csuha Roland, *A szám-személy egyeztetés a hozzáférési idő függvényében*. *Pszichológia*, 26, No.3, (2006) 227-246.

Mészáros Éva, *Az időkompatibilitás vizsgálata magyar agrammatikus afáziásoknál*. In: Kálmán László (szerk.) *KB 120 - A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet - Tinta Könyvkiadó 2006. 87-102.

Orsós Anna, A magyarországi beás nyelv oktatási és nyelvtervezési kérdései. In: *KB 120 – A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére szerk. Kálmán László*. MTA Nyelvtudományi Intézet Tinta Könyvkiadó, Budapest. 2006. 67-86.

Orsós Anna, A magyarországi cigány nyelvek szociolingvisztikai nyelvpolitikai megközelítése. Tankönyv. In: *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Szerk. Forray R. Katalin, Bölcsész Konzorcium Budapest, 2006. (93-109 p)

Szalai, Andrea, Yaron Matras: *Romani. A Linguistic Introduction*. (kutatási áttekintés) *LINGUA*, 116, (2006) 2238-2253.

Szentkúti-Kiss Katalin, Az aphasia vizsgálata stroke-syndromában. In: Dr. Nagy Zoltán (szerk.) *Vascularis neurologia*. Budapest, B + V (medical & technical) Lap- és Könyvkiadó, 2006. 91-102.

Szentkúti-Kiss Katalin, Agrammatikus mondatmegértési mintázatok a magyarban. In: Kálmán László (szerk.) KB120 – *A titkos kötet*. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó, 2006. 23-35.

Szépe Judit, Nyelvi devianciák szótagszervezési műveletei. In: Geecső Tamás (szerk.): Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia, 345–353. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár – Budapest. 2006.